

Äidinkielen digitaalinen
ylioppilaskoe kirjoitetaan
ensimmäistä kertaa syksyllä 2018

—

Outi Oja

Ylioppilastutkintolautakunta (YTL) siirtyy sähköiseen äidinkielen ja kirjallisuuden ylioppilaskokeeseen syksyllä 2018. Tämä tarkoittaa, että elokuussa 2016 lukiokoulutuksensa aloittaneet opiskelijat ovat ensimmäisiä, jotka tekevät digitaalisen ylioppilaskokeen lukion päättökokeena. Äidinkielen ylioppilaskokeen digitalisoituminen on osa laajempaa ylioppilastutkinnon sähköistämistä. Syksyyn 2019 mennessä asteittain kaikkien oppiaineiden kokeet digitalisoidaan.

Äidinkielen kokeen digitalisoituminen tapahtuu tilanteessa, jossa suomalaisten nuorten heikentynyt lukutaito on herättänyt jatkuvasti huomiota mediassa. Loppuvuonna 2017 mielipidekirjoituksissa ja asiantuntijahaastatteluisissa on nostettu esille huoli suomalaisten oppilaiden niukkenevasta sanavarastosta ja arjessa selviämisestä heikon lukutaidon tähden (esim. Lehtonen 2017 ja Kaseva 2017). Huolestumisen taustalla on se, että kansallisten (esim. Karvin eli Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen selvitykset) ja kansainvälisten koulutusmittausten (esim. PISA, PIRLS) mukaan suomalaisten lasten ja nuorten lukutaito on heikentynyt. Kirjoittamistaidoista ei keskustelussa ole niinkään puhuttu, vaan lukutaito on pysynyt otsikoissa. Tämä kielinee siitä, että poliittisia päätöksiä ja julkista keskustelua johtavat ensisijaisesti lukutaitoa kartoittavat kansainväliset mittaukset, kuten PISA ja PIRLS, joissa kirjoitustaito ei yleisesti ole ollut arvioinnin kohteena.

Digitalisointi muuttaa äidinkielen ylioppilaskokeen sisältöjä ja rakennetta. Edellinen koemuutos tapahtui vuonna 2007. Siitä lähtien koe on koostunut kahdesta eri osasta: kuusituntisesta tekstitaidon kokeesta ja kuusituntisesta esseekokeesta. Kaksipäiväisyys ja 12-tuntisuus säilyvät uudistuksen jälkeenkin, mutta kokeiden nimitykset, sisällöt, pisteytykset ja arviointikriteerit muutetaan. Syksyllä 2018 digitalisoituvassa uudessa kokeessa järjestetään kaksi kuusituntista koetta: lukutaidon koe ja kirjoitustaidon koe. Äidinkielen ylioppilastodistuksen arvosana määräytyy näissä kokeissa saadun pistesumman perusteella.

Tuoreessa YTL:n julkaisemassa tiedotteessa (15.12.2017) esitellään tarkemmin kirjoitus- ja lukutaidon kokeiden eroja. Siinä korostetaan, että kaksi eri koetta mittaavat eri taitoja. Siinä missä lukutaidon kokeen arvioinnissa korostuvat luetun ymmärtäminen sekä tekstien analyysi- ja tulkintataidot, kirjoitustaidon kokeessa painottuvat kirjallisen ilmaisun ja tekstin rakentamisen taidot. Edellisessä arvioidaan kokelaan kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa: ”taitoa eritellä, tulkita, arvioida ja hyödyntää monimuotoisia tekstejä tietoisena niiden tavoitteista, ilmaisukeinoista ja konteksteista”. Kirjoitustaidon kokeessa mitataan puolestaan kokelaan kykyä tuottaa ”pohtiva, näkökulmia avaava tai kantaa ottava teksti aineistojen avulla”.

Lukutaidon koe jakautuu kahteen osaan, joista toinen keskittyy asia- ja mediatekstien, toinen kaunokirjallisten ja muiden fiktiivisten tekstien analysointiin ja tulkintaan. YTL:n mukaan ”kaunokirjallisten ja muiden fiktiivisten tekstien lukemisen asema kokeessa vahvistuu, kun kokelaiden on aina valittava myös siihen liittyvä tehtävä”. Näkemykseen voi suhtautua kriittisessä valossa, sillä saman-

Olisiko meidän vihdoinkin mietittävä, mikä on äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen ydinainesta, jota ilman opiskelijat eivät tule selviytymään tulevaisuudessa?

---

aikaisesti kirjoitustaidon kokeessa ei tulevaisuudessa tule olemaan perinteisiä, esseekokeelle tuttuja novelli- tai runoaineistoon pohjautuvia tehtävänantoja.

YTL on julkaissut sähköisellä *Digabi*-sivustollaan (www.digabi.fi) tietoa esimerkkitehtävistä eri oppiaineissa, ja siellä voi käydä tutustumassa myös äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen esimerkkitehtäviin. YTL ei ole järjestänyt missään oppiaineessa mallikokeita, joten mahdollisista uusista tehtävistä ulkopuolinen saa käsityksen ensisijaisesti *Digabi*-sivuston perusteella.

Lukion opetussuunnitelma ohjaa opetusta

Suomalaista kouluopetusta ohjaavat aina Opetushallituksen laatimat valtakunnalliset opetussuunnitelmat. Uusi lukion opetussuunnitelma (LOPS 2015) otettiin käyttöön suomalaisissa lukioissa syksyllä 2016. Sen yleisessä osassa korostetaan äidinkielen ja kirjallisuuden (rinnalla käytetään myös nimikettä suomi ja kirjallisuus) oppiaineen kokonaisvaltaisuutta. Oppiaine on opetussuunnitelmien mukaan laaja-alainen ”taito-, tieto-, kulttuuri- ja taideaine”, joka ammentaa sisältönsä kieli-, kirjallisuus- ja viestintätieteistä sekä kulttuurintutkimuksesta. Päämääränä on, että opiskelija kehittää äidinkieltä oppiessaan kriittistä lukutaitoaan, kykyään kirjoittaa laajoja tekstejä sekä tiedonhankintataitojaan, joita ”jatko-opinnot, työelämä ja yhteiskunnassa toimiminen edellyttävät”.

Uusissa opetussuunnitelmissa korostetaan erityisesti monilukutaitoa ja laaja-alaista tekstikäsitystä. LOPS:n mukaan ”[m]onilukutaito perustuu laaja-alaiseen tekstikäsitkelyyn, jonka mukaan tekstit ovat sanallisten, kuvallisten, audiitiivisten, numeeristen tai kinesteettisten symbolijärjestelmien tai niiden yhdistelmien muodostamia kokonaisuuksia. Monilukutaito tukee ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä sekä syventää kriittistä lukutaitoa ja kielitietoisuutta.” (LOPS 2015, 37.) Laaja-alainen tekstikäsitkely tarkoittaa käytännössä sitä, että tekstiksi voidaan ymmärtää esimerkiksi kulttuuriset ilmiöt. Näin tehdään

esimerkiksi Opetushallituksen julkaisemassa opetussuunnitelmia tukevassa internet-materiaalissa, jossa esitetään, että vaikkapa jalkapallo-ottelu voidaan käsitellä tekstilajiksi.

Monilukutaitoon sisältyvään laajaan tekstikäsitteeseen perustuu se, että aineistoina tulevassa yo-kokeessa voivat olla myös sellaiset multimodaaliset tekstit kuin katkelma teatteriesityksestä tai kuunnelmasta, musiikkivideo tai tv-mainos. Konkreettisesti monilukutaitopainotus näkyy siinä, että perinteisten kaunokirjallisuuden tulkintatehtävien rinnalle uusina tehtävinä voisivat tulla esimerkiksi musiikkivideon, elokuvakatkelman tai vaikkapa teatteriesityksen tulkintatehtävät. Tällaisia esimerkkitehtäviä on YTL:n *Digabi*-sivustolla. Ensimmäinen äidinkielen lukutaitokokeen esimerkkitehtävä keskittyy muusikko Jonna Tervomaan ”Tikapuut”-laulun sanoitukseen sekä Mika Ronkaisen käsi- kirjoittamaan ja ohjaamaan musiikkivideoon samasta laulusta, ja tehtävänanto kuuluu seuraavasti.

- a) Mistä sanoitus kertoo? (150 sanaa).
- b) Mitä lisämerkityksiä videon kuvakerronta tuo laulun sanoitukseen? (150 sanaa).

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen kentällä on käyty paljon keskustelua siitä, mitä uusi ylioppilaskoe tuo tullessaan ja miten se vaikuttaa lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen. Tervomaan ”Tikapuut”-laulun sanoituksen ja saman sanoituksen musiikkivideon tulkinnassa ongelmallisina opettajat ovat pitäneet sitä, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien pitäisi kyetä nyt opettamaan perinteisten tekstintulkintataitojen lisäksi myös videokuvakerronnan kaltaisia aihepiirejä. On esimerkiksi hyvällä syyllä kysytty, mitä käsitteitä opiskelijan pitäisi osata käyttää, kun hän analysoi erilaisia multimodaalisia tekstejä.

Äidinkielen ylioppilaskoeuudistus tehdään käytännössä niin, ettei sitä ole tutkittu kunnolla ja tiedot muutoksista ovat tulleet vähitellen. Näin esimerkiksi uusien oppikirjojen tekijät ovat olleet vaikeassa tilanteessa, kun he eivät ole saaneet tarkkoja tietoja uudesta päättökokeesta. Koeuudistus on kirvoittanut keskustelua myös opetuksen siirtovaikutuksesta. Kun esimerkiksi kansainvälisten PISA-selvitysten myötä on käynyt selväksi, että suomalaisten koululaisten lukutaito on heikentynyt, voi pohtia, onko järkevää sisällyttää äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen runsaasti sosiaalisen median tekstilajeja. Olisiko meidän vihdoin mietittävä, mikä on äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen ydinainesta, jota ilman opiskelijat eivät tule selviytymään tulevaisuudessa?

Kirjallisuuden näkökulmasta uudet muutokset eivät vaikuta positiivisilta. Uuden opetussuunnitelmauudistuksen myötä kaunokirjallisuuden rooli lukio-opetuksessa on heikentynyt. Konkreettisenä esimerkkinä tästä voi pitää sitä, että siinä missä aikaisemmin kirjallisuushistorian sisältöihin keskityttiin luki-ossa kahden äidinkielen pakollisen lukiokurssin (kurssit 5 ja 6) ajan, nykyisessä opetussuunnitelmassa (LOPS 2015) kirjallisuushistoria on tiivistetty yhteen

seitsenviikkoiseen kurssiin. Sen aikana käsitellään sekä maailman että Suomen kirjallisuushistoria (kurssi 5). Kuutoskurssista on puolestaan nyt tehty nykykulttuuriin ja kerronnallisuuteen keskittyvä kurssi, jossa kirjallisuushistorian sisältöjä ei enää käsitellä.

Mikä muuttuu vai muuttuuko mikään?

Julkaisin vastikään tutkimuksen *Kohti kokonaisvaltaista tulkintaa. Työkaluja äidinkielen ja kirjallisuuden sähköiseen ylioppilaskokeeseen* (Oja 2017). Analysoin digitaalista yo-koetta käsittelevässä kirjassani kriittisesti haasteita, joita suomalaisen lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetus kohtaa muuttuvassa tekstimaailmassa ja ylioppilaskokeen digitalisoitumisen kynnyksellä. Erittelen tutkimuksessani kriittisesti digitaalisen kokeen muutosta ja pyrin myös pohtimaan käsitteellisiä lähtökohtia, joita äidinkielen opetuksessa joudutaan muuttuvassa tekstimaailmassa ottamaan huomioon. Tutkimuksin on osoitettu, että nuoret lukevat entistä vähemmän kaunokirjallisuutta ja lineaarisia tekstejä. Toisaalta he käyttävät runsaasti sosiaalisen median pikaviestipalveluja. Suuri nousija suosiossa on YouTube: koululaiset seuraavat YouTuben välityksellä entistä useammin niin kutsuttuja tubettajia, jotka tuottavat omille kanavilleen usein hyvinkin viihteellistä sisältöä. Tubettajat eli vloggaajat tarjoavat monille lapsille ja nuorille näiden tärkeimmäksi kokemaansa sosiaalisen median sisältöä.

Kohti kokonaisvaltaista tulkintaa -tutkimuksessani analysoin sitä, miten lukiolaiset osaavat tulkita laajan tekstikäsityksen mukaisia multimodaalisia tekstilajeja. Mitä esimerkiksi vaatii liikkuvan kuvan analyysi? Mitä tarkoitusta multimodaalisten tekstien mukaan ottaminen päättökokeeseen palvelee? Mitä on ylipäänsä hyvä ja taitava lukeminen, ja onko se mitattavissa multimodaalisen tekstin lukemisella? Tarkoitukseni on ollut synnyttää keskustelua siitä, mitä äidinkielen ja kirjallisuuden sisältöjä lukio-opetuksessa opetetaan ja miten. Tarjoan yhdeksi ratkaisuehdotukseksi uusien mediatekstien tulkintaan oman 4K-lukumallin, jota voidaan käyttää erilaisten argumentoitujen tekstien sekä kaunokirjallisten ja multimodaalisten tekstien yleisenä tulkintamallina. Näin välttyttäisiin ahdingolta, joka on seurauksena, mikäli tekstien tulkinnasta ja lukemisesta tulee ainoastaan nopeasti vaihtuvien, erilaisten käsiteapparaattien soveltamista jatkuvasti uusiin genreihin.

Ei ole yhdentekevää, minkälainen ylioppilaskoe suomalaisissa lukioissa on ollut. Vaikka usein sanotaan, että koulussa opitaan elämää eikä koulua varten, todellisuus voi kuitenkin osoittaa toista. Useissa äidinkielen ja kirjallisuuden didaktiikan alan julkaisuissa on osoitettu, että erityisesti ylioppilastutkimuksen äidinkielen kokeessa vaadituilla genreillä on vahvasti opetusta ohjaava funktio. Kun päättökokeen sisältöjä uudistetaan, sillä on suora vaikutus siihen, mitä kouluissa opetetaan. Näin ylioppilaskokeen sisällöt heijastuvat myös siihen, minkälaisilla taidoilla ja taustalla opiskelijat saapuvat tekemään yliopisto-opin-

tojaan. On selvää, että opettajain kouluttajien ja ainelaitosten pitäisi pohtia, miten tulevaisuuden opettajia valmennetaan tulevaisuuden tekstimaailmaan. Laajan tekstikäsitteilyksen ja monilukutaitoparadigman vallatessa sijaa kouluopetuksessa on myös tärkeää, että kirjallisuuden ainelaitoksilla ymmärretään pitää ääntä kaunokirjallisuuden lukemisen merkityksestä yhteiskunnassa.

Lähteet

- Kaseva, Tuomas 2017. Pisa-menestyksen takana vaanii nurja puoli: tuhannet suomalaisnuoret lukevat niin surkeasti, etteivät selviä arjen tilanteista – miten se on mahdollista? *Helsingin Sanomat* 1.10.2017.
- Lehtonen, Tuomas 2017. Onko sinulla mielestäsi laaja sanavarasto. *Ilta-Sanomat* 6.10.2017.
- LOPS 2015 = Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.
- Oja, Outi 2017. *Kohti kokonaisvaltaista tulkintaa. Työkaluja äidinkielen ja kirjallisuuden sähköiseen ylioppilaskokeeseen*. Helsinki: Art House.
- YTL 2017. Tiedote äidinkielen opettajille ja opiskelijoille. Äidinkielen digitaalinen ylioppilaskoe. Ylioppilastutkintolautakunta. Julkaistu 15.12.2017. https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Sahkoinen_tutkinto/aidinkieli_tiedote_15.12.2017_fi.pdf (tieto haettu 19.12.2017).